

так у суспільстві, як у розрізі регіональному. Попри концепції й закони мовне питання в Україні фактично так і не було розв'язано.

З огляду на це в сучасних умовах двомовність не тільки не сприятиме консолідації суспільства, а навіть слугуватиме каталізатором зворотного процесу — побудувати ще міцніший вододіл, який роз'єднає країну новими, мовними кордонами, як це відбувається у переважній більшості офіційно багатомовних країн. В свою чергу це призведе до підвищення конфліктогенності мовнокультурного чинника, до поглиблення і поширення конфліктів культурних ідентичностей, до появи нових підстав для дискримінації представників багатьох інших національностей, а також, можливо, до демаргіналізації «напівмовності», яка не сприяє розвитку культурного потенціалу країни. Слід зазначити, що більшість політиків та державних діячів усвідомлює провокативність даної теми та штучне загострення уваги навколо цього питання, однак досить часто послуговується цим для мобілізації електорату в ході політичних кампаній, парламентських і президентських перегонів.

Релігійний чинник

На тлі загострення суперечностей між окремими складовими українського суспільства особливої актуальності набувають проблеми діяльності соціальних і політичних інститутів громадянського суспільства, у тому числі церкви, яка користується високим рівнем довіри серед громадян.

За продуманої державної політики авторитет церкви може допомогти у розв'язанні багатьох проблем, що заважають демократичному розвитку країни, сприяти консолідації суспільства. Для цього необхідно створювати умови для ефективної співпраці суспільства, церкви і держави, у тому числі подальшої демократизації церковно-державних відносин. Однак слід констатувати, що на сьогодні релігійна належність використовується для реалізації ще одного потенційного розколу українського суспільства: на православних різних парафій, а дискусії щодо створення Єдиної помісної православної церкви поки що не втілилися у реальні здобутки.

Дані соціологічних опитувань свідчать про те, що релігія і церква є складовими політичного процесу в країні (з цим погоджуються 44,5% опитуваних, проти — 35%). Це підтверджує практика використання церков у політичній агітації в період виборів⁹⁹.

У Конституції України закріплений принцип відокремлення церкви від держави та школи, на якому ґрунтується і законодавство про свободу совісті та діяльність релігійних організацій, і законодавство, що регулює інші сфери суспільної діяльності. Проте практика стосунків між державою і церквою свідчить про тенденцію до формування протекціоністської моделі цих стосунків, коли світська влада відкрито надає

підтримку церкви, використовуючи її як «державотворчу» структуру, свій «духовний атрибут».

Найпродуктивнішою для України була б коопераційна модель, за якої держава та церква співпрацюють, остання бере активну участь у соціальних, культурних, освітніх та інших програмах, що фінансуються державою. Саме таку модель варто було б закріпити у Концепції державної політики щодо релігії і церкви в Україні та у відповідних законодавчих актах.

Згідно з даними Державного департаменту релігій Міністерства юстиції України за 2006 р., кількість релігійних організацій зросла на 857 одиниць, а загалом у країні налічується 33 063 організації. Як і в попередні роки, найбільшою складовою релігійного життя України залишається православ'я. На початок січня 2007 р. налічували 16 581 релігійну організацію (50,1% загальної їхньої кількості). Домінуючою в православ'ї України є Українська православна церква (УПЦ). Вона має 36 єпархій, у яких діють 10 972 громади вірян (9327 священників), налічує 167 монастирів (4399 ченців і черниць), 17 духовних навчальних закладів, 105 періодичних видань, 4133 недільні школи та 37 братств.

Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП) налічує 31 єпархію, 4007 релігійних організацій (2867 священнослужителів), має 43 монастирі (191 насельник), 16 духовних навчальних закладів (1162 слухачі), 26 місій і 8 братств, 35 періодичних видань і 1274 недільні школи.

Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) має 1190 релігійних організацій (67% яких знаходиться в Галичині). Церковну службу в УАПЦ здійснює 671 священник. Церква також має 7 місій, 6 монастирів (11 ченців), 301 недільну школу та 7 періодичних видань.

На жаль, маючи суттєву питому вагу в релігійному середовищі України, українське православ'я стало предметом безплідних дискусій між Москвою та Константинополем про об'єднання церков, певною мірою слугує причиною загострення відносин між представниками і вірними цих конфесій в Україні. Проблема побудови Єдиної помісної української православної церкви актуалізувалася з обранням В.Ющенка Президентом України. Однак ідея об'єднання не знаходить розуміння серед частини церковної еліти, що зводить нанівець усі зусилля про зняття напруги між православними українцями.

Окрім названих, на початку 2007 р. діяла ще низка інших православних спільнот. Так, Російська вільна (закордонна) православна церква мала 33 громади, Старообрядницька церква Білокриницької згоди – 62, Руська православна старообрядницька церква Безпопівської згоди – 12, Російська істинно-православна церква – 32, Церква Матері Божої Преображенної – 15. Усі вони не мають в Україні своїх духовних навчальних закладів, періодичних видань, братств, відчувають гострий дефіцит священнослужителів.

Вельми активно відроджується Українська греко-католицька церква (УГКЦ). Зокрема, за кількістю релігійних організацій (3628) вона посідає третє місце в Україні. Церковну службу УГКЦ здійснює близько 2,2 тис. священників. Церква має 97 монастирів (1235 насельників), 15 місій, 2 братства, 15 навчальних закладів (1587 слухачів), 1224 недільні школи, видає 27 газет і журналів.

Динамічно розвивається і Римо-католицька церква (РКЦ) в Україні. Нині діють 883 громади (527 священнослужителів, серед яких 267 — іноземці), 8 духовних навчальних закладів (671 слухач), 88 монастирів (695 насельників), 551 недільна школа, та видаються 14 періодичних видань.

Потужно розвивається протестантизм. Нині в його середовище входить 7721 релігійна організація, серед них: Євангельські християни баптисти (ЄХБ) — 3264, Християни віри євангельської (ХВЕ) — 2328, свідки Єгови — 1015, Адвентисти сьомого дня (АСД) — 1045, громади Реформатської церкви (діють лише в Закарпатті) — 118, лютеранські церкви — німецька, українська, інші об'єднання — відповідно мають 40, 42, 19 громад, нарешті, пресвітеріани — 68. Усі протестантські церкви, релігійні організації мають необхідні управлінські структури, 83 духовні навчальні заклади (близько 20 тис. слухачів), 3830 недільних шкіл, 193 місії, видають 83 журнали і газети, опанували ефір українського радіо, виходять на телебачення.

Мусульманських громад в Україні на початку січня 2007 р. було вже 1101 (у 2005 — 472), які розподілено між чотирма управліннями. Найбільша кількість громад у Духовного управління мусульман Криму — 945. В Україні діють 7 духовних навчальних закладів мусульман (260 слухачів), видають 7 газет, працює 115 п'ятницьких шкіл. Іудаїзм в Україні представлено 7 течіями, що разом налічують 258 громад. Працюють 7 іудейських навчальних закладів, виходить 28 періодичних видань.

Поступово набувають поширення в Україні новітні релігійні течії та напрямки. Серед них помітними є насамперед громади різних харизматичних напрямків (1583), що функціонують переважно в східних і південних областях України. Діють також Новоапостольська церква (58 громад), Церква Ісуса Христа святих останніх днів — мормонів (47), Церква Христа (110), течії Товариства свідомості Крішні (35) і буддисти (53). Нарешті, працюють 100 різних рідновірівських напрямів, зокрема 48 — Рідної української національної віри (РУНВіри). Серед релігійних спільнот України варто також згадати Вірменську апостольську церкву (ВАЦ), яка має нині 22 громади. Караїмів в Україні представляють 13 громад.

Однією з найважливіших проблем релігійного життя України є реситуція церковного майна, конфіскованого радянською владою, яка є результатом відсутності коштів на придбання нових приміщень для тих чи інших організацій. Так, до цього часу не повернуто римо-католикам

у Києві костелу Святого Миколая. Така ж ситуація з храмами РКЦ у Чернівцях, Дніпропетровську, Львові, Миколаєві, Севастополі, Сімферополі. В Одесі до цього часу не передано у власність римо-католикам приміщення духовної семінарії, яке конфіскували у радянські часи. Представники прогресивного іудаїзму скаржаться на те, що у Харкові та Києві їм не повертають конфіскованої власності. До цього часу залишається нерозв'язаним питання щодо повернення іудейській спільноті єврейського цвинтаря у Володимиро-Волинську. Представники УПЦ (МП) скаржаться на те, що влада Львова продовжує ігнорувати їх багаторазові прохання надати земельну ділянку для побудови кафедрального храму. У Львові УГКЦ досі не повернули усіх приміщень Святоюрського комплексу. Мусульмани нарікають на те, що до цього часу зволікають з поверненням у власність спільноти 118-річної мечеті у Миколаєві, мечеті у Дніпропетровську, 150-річної мечеті у Масандрі, мечеті у Ялті, руїн мечеті XVIII ст. в Алушті.

Зберігає свою гостроту і проблема виділення земельних ділянок релігійним організаціям. Нерозв'язаним до кінця залишається питання про надання релігійним організаціям у безоплатне користування тих земельних ділянок, на яких вже стоять храми.

Крім того, нинішній високий рівень політизації церков шкодить як церквам, так і політиці. Викликає побоювання зміцнення тенденції до десекуляризації: спроби низки релігійних організацій ввести до шкільного курсу релігійні предмети (християнську етику, теологію і т.д.), що суперечить положенням Конституції України.

Історичний чинник

Яскравим прикладом неоднозначного ставлення громадян України до історичного минулого залежно від політичних уподобань, віку, місця проживання є проблема визнання ОУН-УПА воюючою стороною в ході Другої світової війни. Це питання викликає не лише гострі теоретичні дискусії, а й реальні сутички між радянськими ветеранами та вояками УПА під час святкування Дня Перемоги. Невирішеність цієї проблеми спонукає політиків до спекуляцій на цю тему для збільшення політичного капіталу. Крім того, 14 жовтня 2007 р. відзначається 65-та річниця створення Української повстанської армії, що надає цьому питанню особливої гостроти.

Перші спроби визнати воїнів-націоналістів датуються осінню 1992 р., коли ОУН-УПА відзначала півстолітній ювілей. 1 лютого 1993 р. Президія Верховної Ради ухвалила постанову «Про перевірку діяльності ОУН-УПА» й поклала на Міністерство юстиції України завдання створити урядову комісію, яка зайнялася б реалізацією постанови. На жаль, на цьому справа закінчилася. Загалом протягом 1993 р. відбулося кілька конференцій, на яких прихильники та противники УПА завжди окремо обговорювали це питання.